

УДК 766

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-20>

Інна ПЕТРОВА

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри графічного дизайну, Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, вул. М. Бойчука, 32, м. Київ, Україна, 01103

ORCID: 0000-0001-9095-1931

Олеся ВАРКАЧ

старший викладач кафедри рисунка, Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, вул. М. Бойчука, 32, м. Київ, Україна, 01103

ORCID: 0009-0006-9170-9665

Бібліографічний опис статті: Петрова, І., Варкач, О. (2024). Композиційний аналіз ілюстрацій Теодора Кіттельсена до збірки «Норвезькі чарівні казки» (2018). *Fine Art and Culture Studies*, 6, 162–172, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-20>

КОМПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ІЛЮСТРАЦІЙ ТЕОДОРА КІТТЕЛЬСЕНА ДО ЗБІРКИ «НОРВЕЗЬКІ ЧАРІВНІ КАЗКИ» (2018)

У статті презентовано композиційний аналіз ілюстрацій Теодора Кіттельсена до книги «Норвезькі чарівні казки» (2018). Зосереджено увагу на ілюстраціях «Морський троль» (1881), «Відьма» (1892), «Дух водоспаду» (1892), «Водоспад Рюкан у своїй первісній величі» (1904), «Водяник» (1904), «По дорозі до Гільдії в Тролдслотте» (1904), «Лісовий троль» (1905), «Гірський троль» (1905), «Троль, який розмірковує, скільки йому років» (1911), «Пер Гюнт у Доврського діда» (1913). У статті запропоновано мистецтвознавчий аналіз основних творів Т. Кіттельсена; досліджені фактори, що вплинули на формування митця (домінування фольклорних мотивів у зображальній традиції країн Північної Європи, олюднення природного середовища, поетизація повсякденної культури, засвоєння засад скандинавського декоративно-прикладного мистецтва). Практична значущість дослідження полягає в тому, що його фактичні матеріали, теоретичні положення та висновки можуть бути використані під час підготовки узагальнюючих праць і навчальних посібників з історії дизайну країн Північної Європи, а також відповідних лекційних курсів, спецкурсів та практичних занять з дисципліни «Історія дизайну».

Метою статті є аналіз композиційної побудови ілюстрацій Т. Кіттельсена до книги «Норвезькі чарівні казки».

Методологія. Під час дослідження були використані методологічні принципи системності, комплексності, об'єктивності й історизму. З метою збирання, систематизації та вивчення інформації автор застосував такі методи: історико-порівняльний, монографічний, а також метод мистецтвознавчого аналізу.

Наукова новизна. У вітчизняній історіографії відсутні розвідки, присвячені мистецтвознавчому аналізу творів Т. Кіттельсена, їх формально-стилістичним особливостям, композиційній побудові творів. Ця стаття надає можливість заповнити цю інформаційну прогалину.

Висновки. Рисунки Теодора Кіттельсена настільки композиційно довершені, що кожен з них може існувати як самостійний твір, а всі разом вони складаються в цілісну, складну образну книжкову композицію.

Ключові слова: композиція, ілюстрація, книга, Т. Кіттельсен, графічний дизайн, Норвегія.

Inna PETROVA

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Graphic Design, Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design, 32, M. Boichuk Str., Kyiv, Ukraine, 01103

ORCID: 0000-0001-9095-1931

Olesia VARKACH

Senior Lecturer, Department of Drawing, Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design, 32, M. Boichuk Str., Kyiv, Ukraine, 01103

ORCID: 0009-0006-9170-9665

To cite this article: Petrova, I., Varkach, O. (2024). Kompozytsiinyi analiz iliustratsii Teodora Kittelsena do zbirky «Norvezki charivni kazky» (2018) [Composition analysis of Theodor Kittelsen's illustrations for the collection «Norwegian Magic Tales» (2018)]. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 162–172, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-20>

COMPOSITION ANALYSIS OF THEODOR KITTELSEN'S ILLUSTRATIONS FOR THE COLLECTION "NORWEGIAN MAGIC TALES" (2018)

The article presents a compositional analysis of Theodor Kittelsen's illustrations for the book «Norwegian Magic Tales» (2018). The focus is on the illustrations «The Sea Troll» (1881), «The Witch» (1892), «The Spirit of the Waterfall» (1892), «The Rjukan Waterfall in its Original Grandeur» (1904), «The Waterman» (1904), «On the Way to the Guild in Troldslotte» (1904), «The Forest Troll» (1905), «The Mountain Troll» (1905), «The Troll Who Thinks How Old He Is» (1911), «Peer Gynt at the Dover Grandfather's» (1913). The article offers an art-historical analysis of the main works of T. Kittelsen; The factors that influenced the formation of the artist are investigated (the dominance of folklore motifs in the pictorial tradition of the countries of Northern Europe, the humanization of the natural environment, the poeticization of everyday culture, the assimilation of the principles of Scandinavian decorative and applied arts). The practical significance of the study lies in the fact that its factual materials, theoretical provisions and conclusions can be used in the preparation of generalizing works and textbooks on the history of design of the countries of Northern Europe, as well as relevant lecture courses, special courses and practical classes in the discipline «History of Design».

The purpose of the article is to analyze the compositional construction of illustrations by T. Kittelsen for the book «Norwegian Magic Tales».

Methodology. The methodological principles of systematicity, complexity, objectivity and historicism were used during the study. In order to collect, systematize and study information, the author used the following methods: historical and comparative, monographic, as well as the method of art historical analysis.

Scientific novelty. In domestic historiography there are no studies devoted to the art historical analysis of the works of T. Kittelsen, their formal and stylistic features, and the compositional structure of the works. This article provides an opportunity to fill this information gap.

Conclusions. The drawings of Theodore Kittelsen are so compositionally complete that each of them can exist as an independent work, and all together they form a coherent, complex figurative book composition.

Key words: composition, illustration, book, T. Kittelsen, graphic design, Norway.

Актуальність дослідження. 1830–1870 рр. увійшли в історію Норвегії як період домінування національного романтизму, що підготував ідеологічне підґрунтя для розширення автономії Норвегії у союзі зі Швецією та подальшого здобуття в 1905 р. незалежності. Національний романтизм у Норвегії сформувався під впливом ідей Й. Г. фон Гердера. Відповідно до них кожна етнічна група, нація має власний «народний дух» (Volksgeist), на становлення якого впливають мовні особливості, суспільний лад, традиції, стиль життя, природно-кліматичні умови. Формування національної самосвідомості норвежців, ідентифікація себе як окремої групи спровокували появу розвідок з історії, філології та культури Норвегії. Так, фундатори норвезької історичної школи та «еміграційної теорії» Р. Кейзер та його учень П. А. Мунк видали три томи збірки «Старе право Норвегії» (1846–1849), до складу якої увійшли нормативно-правові акти від найдавніших часів до 1387 р. Лінгвіст І. Аасен збирав та систематизував норвезькі діалекти з метою створення «національної мови» ландсмол (нюношк). Фольклористи А. Файє, П. К. Асбйорнсен, Й. Мое вивчали

народні казки, легенди та перекази. З метою популяризації норвезького фольклору редактори видань до ілюстрування народних казок «Norske Folkeeventyr» (упорядники збірки П. К. Асбйорнсен та Й. Мое) залучили відомих художників, серед яких Г. Гуде, А. Шнайдер, А. Тідеманд, О. Сіндінг, Е. Вереншольд, Т. Кіттельсен. Однак саме Т. Кіттельсену вдалося досконало передати особливості норвезького характеру, уявлення місцевого населення про нерозривний зв'язок людини з природою, відтворити образи персонажів норвезького фольклору: тролей, велетнів-ютулами, ніссе, драугів, хюльдри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Т. Кіттельсена та вплив її на формування самобутності скандинавської графіки вивчали А. Каселлі, О. Кофоед, К. Крістенсен, Т. Йенсен та ін. Їх цікавили інституалізація скандинавського графічного дизайну та образотворчого мистецтва, формування візуально-образної мови творів художника, а також його творчий шлях. Здебільшого дослідники опрацьовували серію малюнків «Життя у скрутному становищі» (1889–1890), «Чорна смерть»

(1896), «Батрахоміомахія» (1885). Наукові студії про композиційні особливості творів Т. Кіттельсена, на жаль, відсутні. Тому **метою дослідження** став композиційний аналіз ілюстрацій Т. Кіттельсена до книги «Норвезькі чарівні казки» (2018).

Виклад основного дослідження. Відомий норвезький художник-ілюстратор Т. Кіттельсен народився 27 квітня 1857 р. у м. Крагерьо, у Південній Норвегії, у купецькій родині. У 1874 р. він отримав стипендію від мецената Дідеріка Марії Олла та переїхав на навчання до Крістіанії. Базову мистецьку освіту Т. Кіттельсен здобув у школі малювання В. фон Ганно (додатково брав уроки рисунка в Ю. Мідцельтуна). З 1876 р. по 1879 р. Т. Кіттельсен навчався живопису в Академії образотворчих мистецтв у Мюнхені в майстернях професорів В. Лінденшміта Молодшого та Л. фон Леффца (також з 1882 р. навчається в Парижі). У 1880 р. Т. Кіттельсен після завершення навчання в Мюнхені повертається до Норвегії. Після презентації роботи «Морський троль» (1881) до Т. Кіттельсена почали звертатися видавці для ілюстрування збірок норвезького фольклору (Beyer E., 2024). Протягом 1883–1887 рр. Т. Кіттельсен ілюстрував збірку норвезьких народних казок «Norske Folkeeventyr», упорядниками якої були відомі колекціонери усної народної творчості Пітер Крістен Асбйорнсен та Йорген Мое (Петрова І., Погребна О., 2023, с. 62–69). Паралельно працював над серією малюнків для норвезького перекладу «Батрахоміомахії» – пародії на героїчний гомерівський епос. Завершив роботу у 1885 р. Окремим накладом збірка була опублікована лише в 1928 р. після смерті Т. Кіттельсена. У 80-ті рр. ХІХ ст. Т. Кіттельсен активно співпрацював із журналами *Neue Deutsche Illustrierte Zeitung* (1885–1886) та *Juleroser* (1884) (Beyer E., 2024). З 1887 р. працював над створенням ілюстрацій для перекладу збірки «Казки та пригоди, що розповів шведською національною мовою Нільс Габріель Дюрклоу» (для шведської аудиторії ілюстрації робив Карл Ларссон). Переклад норвезькою «Казок та пригод...» підготував норвезький письменник Нордал Рольфсен (Beyer E., 2024).

У 1887 р. Т. Кіттельсен здійснив подорож на Лофотенські острови. Там, у Скомвері, він створює кілька серій малюнків і текстів, які пізніше були надруковані у вигляді книги: «Життя

у скрутному становищі» (1889–1890), «З Лофотенських островів» (видання у двох томах, 1890–1991 р.) та «Чарівництво» / «Чаклунство» (1892) (Beyer E., 2024). У 1893 р. відбулася перша персональна виставка Т. Кіттельсена у Флорасалонгені в Крістіанії. Була представлена серія із 14 робіт «Йомфруланд» (1893). Мотивами серії були переважно ідилічні пейзажі, виконані вугіллям, кольоровими олівцями й аквареллю на папері. Для стилю Т. Кіттельсена характерний ліричний реалізм із символічними елементами. У 1894 р. відбулася персональна виставка Т. Кіттельсена в Копенгагені, а в подальші роки – у Блумквісті, Крістіанії. Протягом цього періоду Т. Кіттельсен працював ілюстратором гумористичних видань М. Скейброка «Книга незабуття» (1891, 1894 рр.) та «Вірші» Й. Г. Весселя (1896). Упродовж 1891–1896 рр. Т. Кіттельсен працює як ілюстратор й автор віршів для книги «Чорна смерть» (Петрова І., Варкач О., 2023, с. 36–40). У 1900 р. митець створює серії «Тириліль Тове» (1900) та «Замок Сорія-Морія». У 1911 р. він пише автобіографію «Люди і тролі». 21 січня 1914 р. Т. Кіттельсен помирає.

Як бачимо, справою життя для Теодора Кіттельсена було ілюстрування зразків норвезького фольклору, збирачами якого були Пітер Крістен Асбйорнсен та Йорген Мое. Активна співпраця П. К. Асбйорнсена та Йоргена Мое починається в 1837 р. У 1841 р. виходить друком їхня перша збірка «Норвезьких народних казок». Пізніше вона неодноразово перевидавалася (Kalleklev K., 2024). У 1879 р. з'явилося ілюстроване видання «Норвезький фольклор і пригоди Хюльдре». В оформленні книги брали участь художники Г. Гуде, А. Шнайдер, А. Тідеманд та О. Сіндінг. У 1883–1887 рр. вийшов три томник «Пригодницька книга для дітей». Його ілюстрували Теодор Кіттельсен та Ерік Вереншольд. У 1902 р. Т. Кіттельсен, Е. Вереншольд, М. Мо беруть участь у підготовці до друку оновленої редакції видання «Пригодницька книга для дітей. Норвезькі народні казки». У 1905 р. О. Сіндінг, Т. Кіттельсен, Е. Вереншольд долучаються до нового видання збірки. У 1907 та 1908 рр. виходять друком «Вибрані народні оповідання. Нова колекція» з ілюстраціями Т. Кіттельсена (Kalleklev K., 2024).

До «Норвезьких чарівних казок» (2018) увійшли роботи Т. Кіттельсена, запозичені зі

збірки «Чарівництво»/«Чаклунство»: «Відьма», «Дух водоспаду», «Хюльдра», «На горі Колсос», «Драуг», «Прихований народець I», «Прихований народець II», «Ніссе», «Морський змій», «Чарівні птахи», «Битва ютулів», «Русалка». Також були використані й інші роботи Т. Кіттельсена, створені в різний період: гравюра «Сім сестер» з книги «3 Лофотенських островів II» (1891), «Морський троль» (1881), «Водоспад Рюкан у своїй первісній величі» (1904), «Водяник» (1904), «По дорозі до Гільдії в Тролдслотте» (1904), «Гірський троль» (1905), «Лісовий троль» (1905), «Троль, який розмірковує, скільки йому років» (1911), «Пер Гюнт у Доврського діда» (1913). Також частина ілюстрацій була запозичена з казки «Палац Сорія-Морія»: «Бачить Аскеладд – блищить щось і сяє вдалині», «Принцеса вичісує гребнем величезного сплячого троля», «Весілля Аскеладда та принцеси» (1900). Також частина ілюстрацій була представлена ще у збірці 1886 р. П. К. Асбьорнсена та Й. Мое. Серед них – «Майстер Вітробород» («Бабуся вигрібає носом жар із пічки», «Селянин вириває волосся з голови майстра Вітроборода», «Селянин скидає камінь, щоб майстер Вітробород його не наздогнав», «Селянин відлітає від майстра Вітроборода», «Як Аскеладд з тролем навперейми їли» («Аскеладд на очах у троля вичавлює з сиру воду»); «Фрікк Коротиш і скрипка» («Фрікк зустрічає третього жебрака», «Фрікк грає на скрипці перед

повішенням») тощо. Ці ілюстрації також увійшли до видання 2018 р.

Зупинемося на аналізі таких робіт Т. Кіттельсена, як «Морський троль» (1881), «Гірський троль» (1905), «Лісовий троль» (1905), «Троль, який розмірковує, скільки йому років» (1911), «Відьма» (1892), «Дух водоспаду» (1892), «Водоспад Рюкан у своїй первісній величі» (1904), «Водяник» (1904), «По дорозі до Гільдії в Тролдслотте» (1904), «Пер Гюнт у Доврського діда» (1913). Проаналізуємо перші чотири роботи за такими пунктами: 1) обраний формат, техніка виконання; 2) жанр картини; 3) композиція; 4) образно-стильове вирішення. Якщо подивитися на ілюстрації загалом, то автор найчастіше обирає вертикальний прямокутний формат. Усі чотири композиції умовно можна назвати портретами, але вони сприймаються як монументальні твори. До кожної ілюстрації художник підходить, як до станкової картини, а монументальності досягає, використовуючи знання та специфіку компонування самих полотен.

Над роботою «Лісовий троль» Т. Кіттельсен починає працювати в 1880 р. (потім її постійно доопрацьовував). Вона відтворює височину у вигляді чоловічої голови, вкритої хвойною рослинністю. Гора увінчана сонячним колом на біло-блакитному тлі. Митець уявляє тролів споконвічними істотами, яких породжують гори та ліси. Живуть ці істоти в горах, на пагорбах, у воді, ототожнюючи

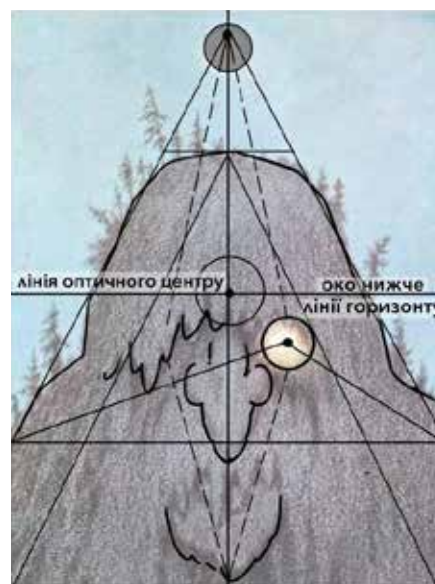

Рис. 1. Т. Кіттельсен. Лісовий троль. Гуаш, олівець, акварель. 1906 р.

Рис. 2. Т. Кіттельсен. Троль, який розмірковує, скільки йому років. Папір, олівець. 1911 р.

себе з норвезькою природою. Т. Кіттельсен сформував стереотипні уявлення про тролей. Ілюстрація «Лісовий троль» дуже лаконічна. Глядачі бачать тільки голову гіганта, що заповнює картинну площину, і місяць, не більший за око троля. Горизонту немає, фігура сягає неба. Образно-стильове вирішення виразне завдяки продуманій тональності. Троль являє собою пагорб, вкритий лісом, у нього велике гостре підборіддя і довге волосся. Фрагментарність композиції (контур фігури) дозволяє уявити велич і могутність «володаря лісу».

«Троль, який розмірковує, скільки йому років» має монументальне композиційне вирішення. Навіть сидячи, він справляє враження гіганта. Сонце ледь виглядає з-за його спини. Тут так само відкрита композиція та низький горизонт. Образ троля вирішується класично. Його фігура розвернута в лівий бік картини. Обличчя задумливе, похнюплене, волосся звисає донизу, і так підкреслюється його настрій.

Схема роботи «Морський троль» демонструє, як оптичний центр картини перетинає навпіл фігуру велетня, заповнюючи нею майже всю площину. Композиція відкрита, оскільки

Рис. 3. Т. Кіттельсен. Морський троль. Полотно, олія. 1881 р.

обмежень ані з боків, ані вгорі, ані знизу картини немає. Небо, горизонт – усе це виходить за межі полотна, і троль, кремезний, агресивний, є головним на цій ілюстрації. Створюється враження, що цар моря колосального розміру. Роботу можна віднести до такого жанру, як ростовий портрет. Фігура статична, вертикальна, деталей не багато, уся увага прикута до жахливої, зубастої голови потвори. Саме ця частина тіла є центром композиції. Т. Кіттельсен стилізував рибачу пашечку, зробивши її схожою на голову людини. «Морський троль» написаний за всіма канонами станкової, об'ємної картини. Олійний живопис, детальне моделювання

форми забезпечують враження достовірності, реальності.

В ілюстрації «Гірський троль», як і в попередній, образ велетня заповнює усю площину картини, він перебуває в русі (лізе на скелю), а лінія горизонту розташована нижче від оптичного центра, земля далеко, фігура наближена до глядача. Це класичний прийом, який художники використовують для надання твору монументальності та виразності. Троль являє собою кремезного чолов'ягу, вкритого волоссям. Він видається на скелю, він – володар цих країв. Жахливі голови написані в різних ракурсах, і є відчуття, що вони рухаються. Митець зму-

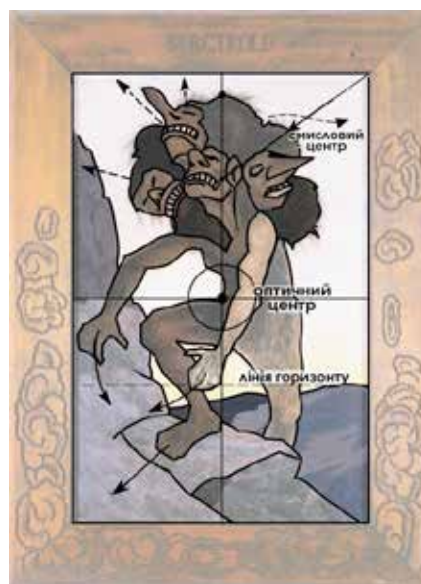

Рис. 4. Т. Кіттельсен. Гірський троль. Полотно, олія. 1905 р.

Рис. 5. Т. Кіттельсен. Відьма. 1892 р.

шує повірити, що такі потвори існують. З великою майстерністю виконаний пейзаж (вечірнє небо, скелі). Картина «Гірський троль» написана олією.

Головна героїня оповідання «Відьма» за своїм художнім вирішенням наближається до образу Пести у книзі «Чорна смерть». Скеля, на якій усамітнілася стара відьма, ділить картину навпіл. Колесо прялки є візуальним, оптичним і змістовним центром. Лінія горизонту (пейзаж) розташована нижче від оптичного центра, вона підкреслює те, як високо живе ворожка.

Уперше зображення водяника з'являється у творчості Т. Кіттельсена в 1887 р. Пізніше автор неодноразово відтворював цей образ. Існують і варіації, де водяник висуває голову і кричить, ніби перетворюючись на білого коня. Як бачимо, роботи «Водяник» та «Відьма» виконані в жанрі однофігурної композиції. Природний ландшафт використаний задля більшої виразності образів. «Водяник» написаний у класичний спосіб, як станкова картина, формат горизонтальний (у ХІХ – на початку ХХ ст. його вважають зручним для пейзажу). Ставок розлитий по горизонталі. Водяник – у самому центрі картини. Він занурений у воду, видно тільки волосся й очі, що світяться. Привертає увагу контраст чорного волосся в поєднанні зі світлом очей. Т. Кіттельсен використав дуже цікавий композиційний прийом. Він помістив річкового духа в центр картини, але не показав його. Митець закликає подумати, пофантазувати й уявити духа озера.

Іншими ілюстраціями книги «Норвезькі чарівні казки» (2018) є «Водоспад Рюкан у своїй первісній величі» (1908) та «Дух водоспаду»

(1892). Заслужують на увагу формат картинної площини, техніка виконання, ритміка (динаміка, статика), композиційні центри та образностильове вирішення. Художник використовує вертикальний прямокутник. Це дає можливість увиразнити падіння зі скель великої маси води. У першій ілюстрації рух потоку розташований у лівому куті, у другій – по центру. Ще такий формат підкреслює велич скель, які виходять за межі картини. Створюється враження, що вони безмежні. Перша ілюстрація фрагментарна. Погляд художника спрямований на деталі: одна постать, трохи каміння і невелика брила, оточена водою, відсутність лінії горизонту, неба. Друга ілюстрація монументальна. Лінії горизонту теж немає. Скелі, великі риби та водоспад затисли в правий нижній кут картини маленьку налякану людину.

«Дух водоспаду» виконаний у техніці туш, перо (графіка). «Водоспад Рюкан у своїй первісній величі» – це кольорова ілюстрація, що відповідає принципу тонального живопису (акварель). «Дух водоспаду» має динамічну композицію, оскільки демонструє рух основних елементів картини (див. рис. 8). Верхній лівий кут є початком руху води, далі вона падає вниз і по колу вправо до постаті людини, потім хвилі підіймаються вище, досягаючи скелі. Каміння у верхньому правому куті ніби спрямовує до кінцевої точки – маленького каменя у лівому верхньому куті, звідки й починається падіння води. І так по колу. В ілюстрації «Водоспад Рюкан у своїй первісній величі» вода тече з правого верхнього кута і падає вертикально, по центру картини, затиснута великими скелями. Така композиція покликана підкреслити

Рис. 6. Т. Кіттельсен. Водяник. Папір, перо, пензель, акварель, олівець, кольоровий олівець. 1904 р.

велич гір, які спрямовують – запускають потік, ніби чаші. Це закрита, кулісна композиція. Зображення виходить за межі картини.

Розгляд ілюстрації «Дух водоспаду» за законами гармонійної композиції (золотий перетин) дозволяє зрозуміти, що візуальним центром є скеля. Людина зі скрипкою внизу картини – це змістовний центр. Головний персонаж – це водоспад, що огортає і скелі, і людину. У лівому куті картини Кіттельсен вертикальними штрихами підкреслив падіння води (див. рис. 8). Ілюстрація «Водоспад Рюкан у своїй первісній величі» побудована за принципом золотого

перетину і має три смислові центри-трикутники. Перший центр перетинає згори донизу всю картину (див. рис. 7). До нього належать дві скелі та струмінь води. Другий центр – це «людина – ельф – дерево». І третій – це ельф, людина та риба. Ілюстрація виконана в традиційній для графіки манері, характерній для ХІХ – початку ХХ ст. За допомогою штрихування й тонального контрасту автор досягає потрібного результату. Ми бачимо, як химерні казкові образи та персонажі гармонійно співіснують із реалістичним зображенням природи та людини.

Рис. 7. Водоспад Рюкан у своїй первісній величі. Акварель. 1908 р.

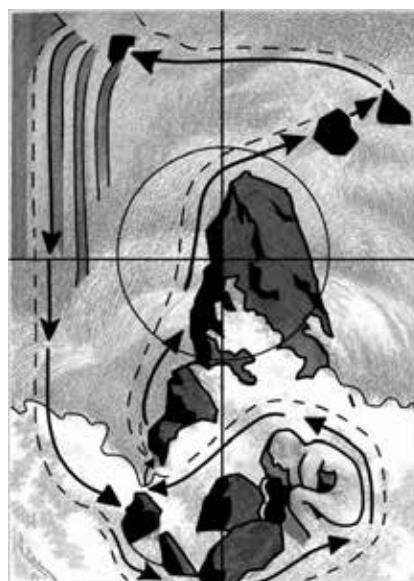

Рис. 8. Дух водоспаду. Графіка (туш, перо). 1892 р.

До збірки «Норвезькі чарівні казки» також увійшли багатофігурні композиції «Пер Гюнт у Доврського діда» (1913) та «По дорозі до Гільдії в Тролдслотте» (1904). Роботи цікаві з погляду таких критеріїв: формат картини; вид композиції (відкрита, замкнена); лінія горизонту; ритм; колір, тональність; розмір персонажів. В обох зразках художник використовує горизонтальний формат. Він дає можливість створити рух у композиції. В ілюстрації «Пер Гюнт у Доврського діда» – замкнена композиція. Замкнений простір, заповнений казковими персонажами, акцентує увагу на двох головних героях, які перебувають у діалозі. При цьому горизонту немає. Читач розглядає героїв ніби зверху. Ритм рухається по колу чи еліпсу.

В ілюстрації «По дорозі до Гільдії в Тролдслотте» об'ємно-просторова відкрита композиція. Панорамний простір з небом та землею дозволяє розташувати персонажів у русі вглиб картини. Лінія горизонту перетинає картинну

площину навпіл. І погляд глядача рухається знизу вгору. Основна ритмічна діагональ, на яку нанизані герої і основні елементи, рухається знизу з правого боку у лівий верхній кут зображення.

Обидві ілюстрації кольорові, але відрізняються графічним зображенням. У першій Кіттельсен використовує локальну кольорову заливку та чіткий контур. Головні персонажі мають контрастні кольори, а другорядні – спокійні, більш нейтральні. У другій ілюстрації автор застосовує принцип об'ємного тонального живопису, м'яке моделювання форм та простору. Теплий, золотаво-жовтий колір замку контрастує з першим планом, де трава на пагорбі в глибокому затінку.

В ілюстрації «Пер Гюнт у Доврського діда» великий «Дід» заповнює масою фігури значну площу картини. Головний персонаж розташований нижче, він меншого розміру, що підкреслює його незначущість та залежність від короля

Рис. 9. Пер Гюнт у Доврського діда. Змішана техніка, папір. 1913 р.

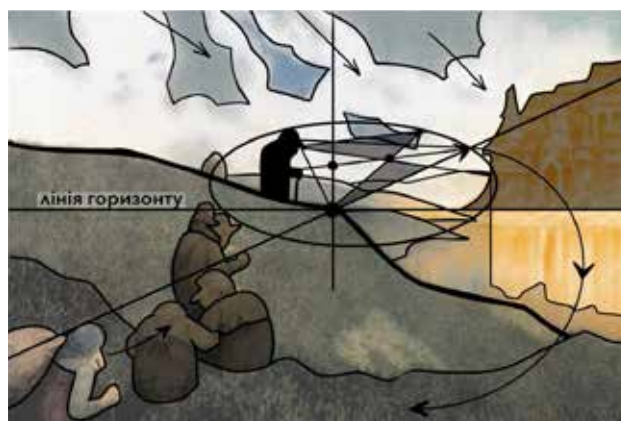
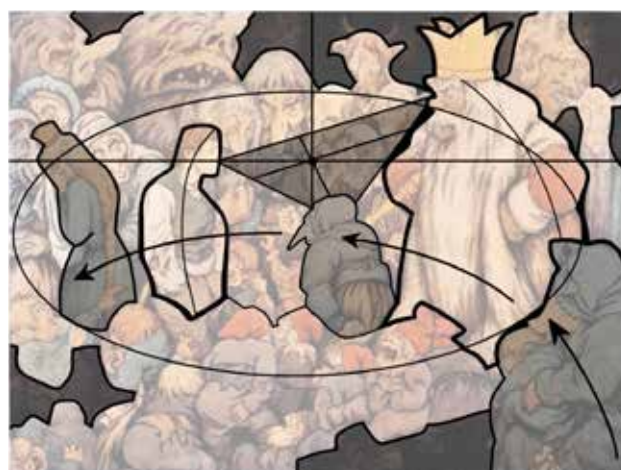

Рис. 10. По дорозі до Гільдії в Тролдслотте. Змішана техніка, папір. 1904 р.

потойбіччя та його прислужників. Обличчя Діда та Пер Гюнта створюють контраст. Дід старий, огрядний, сивий, грізний, суворий. Пер Гюнт – молодий, красивий юнак. Протилежністю юнакові та прекрасній принцесі є гноми, гобліни, відьмаки. Вони потворні, з товстими носами, злими очима, непропорційними фігурами. Треба зауважити, що головні персонажі статистичні, величні, вони стоять майже вертикально, а почет короля перебуває в русі, в різних ракурсах і поворотах.

В ілюстрації «По дорозі до Гільдії в Тролдслотте» герої, що прямують до замку, маленькі порівняно з пейзажем та розкішним золотим палацом. Вони зображені зі спини чи у $\frac{3}{4}$ зі спини, що підкреслює їхню зосередженість на подорожі. Усі тримаються один одного, їхні голови схилені до землі. І тільки той, що на пагорбі, зображений у профіль і дивиться в бік палацу, ніби вказуючи глядачеві кінцеву мету їхньої мандрівки.

Висновки. Таким чином, в ілюстраціях до збірки «Норвезькі чарівні казки» повною мірою розкривається талант Т. Кіттельсена бачити істот, що з давніх-давен живуть по сусідству з людьми: на хуторі, в дрімучих лісах, непрохідних горах, гуркотливих водоспадах, тихих лісових озерах і бурхливому штормовому морі. Завдяки Теодору Кіттельсену, читач знайомиться з норвезьким домовим ніссе, мешканкою норвезьких лісів хюльдрою; із жахливим духом утоплеників драугом; з королями царства гір велетнями-ютулами і, звичайно, із тролями. Рисунки художника настільки довершені, що кожен із них може існувати як самостійний твір, а всі разом вони складаються в складну образну книжкову композицію. Цілісна тональність, внутрішнє напруження, глибока емоційність творів, любов до рідної країни, її природи, народної культури та людей – у цьому сила і майстерність Теодора Кіттельсена, який справедливо вважається одним із найвизначніших графіків Норвегії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петрова І., Варкач О. Образ Пести (Чуми) в книжковій графіці Теодора Кіттельсена. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Випуск. 63. Т. 2. С. 36–40.
2. Петрова І., Погребна О. Скандинавська школа графічного дизайну: основні етапи становлення та персоналії. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Випуск. 60. Т. 3. С. 62–69.
3. Beyer E. Store norske leksikon (2005–2007): Asbjørnsen og Moe I Store norske leksikon. URL: https://snl.no/Asbj%C3%B8rnsen_og_Moe
4. Caselli A. Skogtroll: brief analysis of Theodor Kittelsen's illustration. *SCANDIA: Journal of medieval norse studies* N. 4, 2021. p. 96–109.
5. Kalleklev K. Theodor Kittelsen in Store norske lexicon. URL: https://snl.no/Theodor_Kittelsen
6. Koefoed Ø. Th. Kittelsen. Kjente og ukjente sider ved kunstneren. *Fra Lauvli til våre hjerter*. Lauvli, Th. Kittelsens kunstnerhjem. 2007. 267 p.
7. Christensen C. Hun soper hver krok – Om “storemannedouen” i folkeminnet og Kittelsens Pesta. *Norsk Folkeminnelag*. 2021. № 72. P. 26–37.
8. Christensen C. Og skogen gav os eventyret. *Møter mellom ånd, natur og folketroi Theodor Kittelsens kunst.*, Oslo. 2011. 106 p.
9. Jensen T. Theodor Kittelsens «Har Dyrene Sjæl?» fra 1893: Karnevalisme, antropomorfisme, det groteske og selvironi som satiriske virkemidler, Oslo. 2011. 106 p.

REFERENCES:

1. Petrova I., Varkach O. Obraz Pesty (Chumy) v knyzhkovii hrafitsi Teodora Kittelsena. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho univertytetu imeni Ivana Franka. 2023. Vypusk. 63. T. 2. S. 36–40.
2. Petrova I., Pohrebna O. Skandynavska shkola hrafichnoho dyzainu: osnovni etapy stanovlennia ta personalii. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho univertytetu imeni Ivana Franka. 2023. Vypusk. 60. T. 3. S. 62–69.
3. Beyer E. Store norske leksikon (2005–2007): Asbjørnsen og Moe I Store norske leksikon. URL: https://snl.no/Asbj%C3%B8rnsen_og_Moe

4. Caselli A. Skogtroll: brief analysis of Theodor Kittelsens illustration. SCANDIA: Journal of medieval norse studies N. 4, 2021. p. 96–109.
5. Kalleklev K. Theodor Kittelsen in Store norske lexicon. URL: https://snl.no/Theodor_Kittelsen
6. Koefoed Ø. Th. Kittelsen. Kjente og ukjente sider ved kunstneren. Fra Lauvli til våre hjerter. Lauvli, Th. Kittelsens kunstnerhjem. [Known and unknown aspects of the artist. From Lauvli to our hearts. Lauvli, Th. Kittelsen's artist home]. 2007. 267 p. [in Norwegian].
7. Christensen C. Og skogen gav os eventyret. *Møter mellom ånd, natur og folketroi Theodor Kittelsens kunst*. Oslo, 2011. [And the forest gave us the adventure. Meetings between spirit, nature and folk belief Theodor Kittelsen's art., Spring 2011]. 106 p. [in Norwegian].
8. Christensen C. Og skogen gav os eventyret. *Møter mellom ånd, natur og folketroi Theodor Kittelsens kunst*, Våren 2011 [And the forest gave us the adventure. Meetings between spirit, nature and folk belief Theodor Kittelsen's art., Spring 2011]. 106 p. [in Norwegian].
9. Jensen T. Theodor Kittelsens «Har Dyrene Sjæl?» fra 1893: Karnevalisme, antropomorfisme, det groteske og selvironi som satiriske virkemidler, Våren 2011[«Do animals have souls?» from 1893: Carnivalism, anthropomorphism, the grotesque and self-irony as satirical tools, Spring 2011]. 106 p. [in Norwegian].